

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Bölcsészettudományi Kar
„Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola
Nevelésszociológia Program
Romológia Specializáció

Dezső Renáta Anna

„MINEK NEKTEK GIMNÁZIUM...?!”

**Középfokú cigány nemzetiségi oktatás Magyarországon 1989-2009:
eredmények és kihívások**

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Témavezető: Dr. Orsós Anna

Pécs

2011

I. BEVEZETÉS

„Egy demokráciát arról lehet megítélni, ahogyan kisebbségeivel bánik.”

Mahatma Gandhi
(Landauer 2004:7)

Európa legnagyobb, anyaországot nélkülöző nemzetközi kisebbsége a cigányság. Bár történelmi, kulturális hátterük, státuszuk a régió egyes országaiban koránt sem homogén (Crow 1995), mégis különös figyelemmel kísért e népcsoport(ok)¹ sorsának, helyzetének alakulása.

Az európai/észak-amerikai kultúrkörben szocializálódó népesség döntő többsége számára az iskola intézményrendszerének deklarált feladata, hogy belső világa, normái, közvetített tartalmi adják azt a bázist, melyből építkezve az egyén énképe kibontakozik, fejlődik, értelmezést nyer. Egy-egy kisebbség számára – természetesen megnyilvánuló hozadékai mellett – azért is fontos iskolázottsági mutatója, mivel ennek mentén a többségi társadalom tagjai az adott közösségről értékítéletet, prejudikált képet fogalmaznak meg.

A romák oktatásán belül egy rendkívül neuralgikus pont a középiskolai továbbtanulás területe,² hiszen az érintettek hátránya ezen a ponton a legnagyobb (Ferge 2005). Bár a rendszerváltást követően az érettségi vizsgát adó középiskolák száma jelentősen nőtt (Lannert–Mártonfi

---

¹ Bár a politikai korrektség kívánalmái szerint a „roma/cigány” terminus tűnik a legelfogadhatóbbnak, jelen munkámban szinonim értelemben használom azt a „roma”, „cigány”, „cigányság” kifejezésekkel (v. ö. Ries 2008)

² Az elemi oktatás prioritását semmiképp nem tartom megkérdőjelezhetőnek, e terület azonban nem képezi részét jelen munkámban az általam vizsgált témakörnek.

2003), a hazai cigányság számára ez az oktatási forma továbbra is elérhetetlen, s ennél fogva jelképezi azt a törésvonalat, mely mentén társadalmi leszakadás az osztályrésze (Kertesi 2005).

1992-ben független értelmiségiek és roma/cigány szervezetek alapították meg a Gandhi (Id. erőszakmentes küzdelem) Alapítványt azzal a céllal, hogy az oktatás eszközeivel segítsék elő népcsoport beilleszkedését, és hogy létrehozzanak egy roma/cigány gyermekeket oktató középiskolát, amelyet további hasonló középfokú oktatási intézmények sora követhet.

Parlamentünk 1993. július 7-én szavazta meg a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvényt. Mérföldkő e dátum a hazai cigányság életében, hiszen Magyarországon ezen intézkedés által lettek biztosítottak a törvényi alapok a roma/cigány nemzetiségi közoktatási intézmények létrehozásához.

A cigány nemzetiségi intézményrendszer kialakításának koncepciója a szegregáció vádjával illetve megszületésétől fogva vitatott, annak ellenére, hogy az önkéntes elhatárolódáson alapuló szegmentáció fogalma élesen elkülöníthető a mesterséges izolációtól, a szegregációtól.

II. A DISSZERTÁCIÓ TÉMÁJA

Kutatásom jellege kettős: kitekintő, általános – amennyiben a rendszerváltást követően megvalósuló romákat érintő oktatáspolitikai lépéseket, valamint a középfokú cigány nemzetiségi oktatási intézményeket tekinti át; ugyanakkor konkrét – hiszen adott intézményhez, a Gandhi Gimnáziumhoz köthetően tesz fel kérdéseket.

Értekezésem neveléstörténeti jellegét tükrözi, hogy rekonstruálja egy olyan iskola létrejötte és működése első másfél évtizedének történetét, mely úttörő, modell értékű intézmény a cigányság középfokú nemzetiségi oktatásában – nem csupán Magyarországon, de határainkon túl is.

Feltárom, hogy milyen mértékben valósul meg a Gandhi Gimnázium alapítói által deklarált, küldetésnyilatkozatban megfogalmazott – az intézmény első honlapján olvasható – oktatási elvárás az intézmény működésének első 15 évében, miszerint „középtávon kinevelődjek egy... jelentős számú roma értelmiségi réteg”. Megvizsgálom a nappali tagozatos diákok tanulmányi teljesítményét, valamint a társadalmi integráció pedagógiai innovációhoz köthető markereit a Felnőttoktatási Tagozaton érettségizők körében.

Feltérképezem, hogy milyen színtereken érhető tetten, milyen implicit és explicit módokon mutatható ki az intézmény nemzetiségi volta, s mennyire tudatos ezek közvetítése különféle iskolai tartalmak által.

III. A KUTATÁSI MÓDSZEREK

Kvalitatív nevelésszociológiai kutatásom érvényességi biztosítéka a trianguláció vagy kristályosítás fogalmaival jellemezhető (Sántha 2009:112), mely fogalmak a multidimenzionális megközelítés metaforáiként interpretálhatóak.

Dolgozatom feltáró, leíró, összehasonlító, elemző jellegű munka, mely során a felderítő, a deskriptív és a magyarázó típusú kutatás jellemzőit ötvözöm. Célom egy még feltáratlan terület megismerése és vizsgálata,

forrás létrehozása fejlesztési kutatásokhoz adott oktatási szolgáltatás tökéletesítésére, hatékonyságának növelésére törekvő oktatáspolitikai, illetve intézményirányítási döntéshozatalhoz.

Vizsgálataim során primer és szekunder kutatási módszereket egyaránt alkalmaztam. Forráskutatás segítségével tártam fel a Gandhi Gimnáziumban végzett diákok számát az intézményi dokumentáció alapján. Tartalomelemzést végeztem honlapok és szakfolyóiratok írásait vizsgálva a cigányság középfokú oktatását elősegítő intézmények áttekintése során, s a Gandhi Gimnázium történetének feltárásakor napilapok írásait görcső alá véve.

A gimnázium felnőttoktatási tagozatán végzett diákok társadalmi integrációjának tanulmányozására az írásbeli kikérdezés valamint a félig strukturált egyéni és páros lány interjú módszereit alkalmaztam. Egy modell értékű intézmény bemutatása kapcsán leplezett résztvevő megfigyelést folytattam, valamint dinamikus csoportos interjút készítettem – e két módszer együttes alkalmazása terepkutatásként is értelmezhető. Résztvevő megfigyelést a Gandhi Közalapítvány 2009. június 26-án megtartott alapítói közgyűlésen is folytattam.

Dinamikus interjút két alkalommal készítettem a Csorba Győző Baranya Megyei Könyvtár és a Gandhi Gimnázium Könyvtárának egy-egy munkatársával, s szakemberek (vizsgáztató, szaktanár illetve vezető beosztású pedagógusok) szóbeli és írásos közléseit is felhasználtam elemzéseim során.

Kutatási területem szakirodalmának áttekintésekor a magyar nyelvű publikációk mellett elsősorban az angolul elérhető művekre

fókuszáltam. Monográfiák, gyűjteményes kötetek, szakfolyóiratok és tankönyvek mellett szürke irodalmat is használtam. Témám aktualitása miatt a szakirodalom áttekintése és feldolgozása kihívást jelentett számomra, hiszen kutatómunkám utolsó fázisában is jelentek meg vizsgálataim tárgykörébe tartozó fontos írások (Forray 2009; Kozma 2009; Dupcsik 2009; Takács 2009; Sántha 2009). A szakirodalmi háttér aktív követése ugyanakkor reflektív kutatói attitűdömet is segítette: lehetőséget teremtett arra, hogy az általam folytatott vizsgálatokat szélesebb körben érvényes releváns kutatások tükrében értelmezsem.

A nyomtatásban elérhető irodalom mellett jelentős arányú interneten fellelhető forrást használtam. Fontos kutatói tanulság számomra a világhálón megtalálható adatbázisok mentésének szükségessége. A Gandhi Gimnázium intézményi honlapján található Vendégkönyvét kutatásom első szakaszában sikeresen elértem, ez az adatbázis azonban 2009. június 30-án törlésre került. Kutatásom ideje alatt átalakult a Kis Tigris Gimnázium és Szakiskola honlapja (ezáltal egyes információk, források elérhetetlenné váltak), s – az intézménnyel együtt – megszűnt a Collegium Martineum weboldala is.

IV. A DOLGOZAT FELÉPÍTÉSE

Disszertációm nyolc fejezetre tagolódik, szerkezete alapján négy részre osztható: Az első egység a bevezető valamint a kutatás módszereit ismertető fejezetekből áll. A második részben alapvető háttérismereteket vázolok, fogalmakat értelmezek, valamint feltárom a vizsgált időszak főbb

releváns oktatáspolitikai jellemzőit és bemutatom a létrejött modell értékű oktatási intézményeket. A harmadik szerkezeti egységben a Gandhi Gimnázium történetét, a nappali és felnőttoktatási tagozaton megvalósuló munkát veszem górcső alá. Záró fejezetben összegzem kutatási eredményeimet, vázolólok a lehetséges további kutatói feladatokat.

V. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Vizsgálataimból kitűnik, hogy a középfokú cigány nemzetiségi oktatás lehetőségét a rendszerváltással együtt járó oktatáspolitikai változás teremtette meg. Pedagógiai innováció, vagyis ezen oktatáspolitikai elképzelés megvalósítása, majd széles körű, strukturális gyakorlati alkalmazása 1989-2009 közt nem jött létre.

V.1. MEGOLDATLAN FOGALMI NEHÉZSÉGEK, GYAKORLATI KIHÍVÁSOK

Azok a kihívások, melyeket kutatásomban összegeztem, azért jelentenek tartós problémát, mert lehatárolásuk különböző értékeket és érdekeket sért, megoldásuk nem exkluzív oktatáspolitikai kérdés.

V.1.1. ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉS

A cigány nemzetiségi oktatás fogalmi határainak tisztázásakor az első akadály, hogy a célcsoport reprezentánsainak köre vitatott (Ladányi-

Szelényi 2001, Kemény-Janki 2003, Kertesi 2005), és heterogén (Landauer 2004, Dupcsik 2009, Orsós 2006). Hasonló módon kérdéseket vet fel a cigányság kultúrájának vizsgálata is: etnikus vagy szegénységi kultúráról beszélhetünk-e a roma kisebbség esetében (Szuhay 1999).

E kérdés oktatáspolitikai vetülete, hogy szegénységpolitikát vagy cigánypolitikát folytassanak-e a honatyáink a cigányság helyzetének javítására irányuló intézkedések artikulálásakor. Bár hosszú távú célként megfogalmazódott, hogy a roma kisebbség esetében a szociális és kisebbségpolitikai intézkedések egyértelműen elkülöníthetők legyenek, a gyakorlat nem igazolta vissza sikeresen az e törekvésre irányuló megoldásokat (Pulay–Benkő 2008, Forray 2009).

Az antropológiai nézőpont, mely szerint bármiféle szociális vagy etnikai kategorizáció képlékeny, s az etnikai kisebbségek semmivel sem homogénebbek, mint az emberek más kategóriái (Eriksen 2008) a magyarországi cigányságra vonatkozóan is érvényes, ám a politikai döntéshozatal és közoktatási gyakorlat tekintetében nem jelent segítséget.

Ugyanakkor az oktatáspolitikai irányvonalazásakor annak kapcsolatrendszerét figyelmen kívül hagyva intézkedéseket hathatóan foganatosítani nem lehetséges. Az oktatáspolitikát meghatározó folyamatok a gazdaság aktuális tendenciái, a társadalmi folyamatok, valamint a demográfiai trendek is. E faktorok velejárója, hogy az oktatáspolitikához szorosan kapcsolódik a foglalkoztatáspolitikai és a szociálpolitika, s szintén a rendszerrel kölcsönhatásban lévő tényezők a tudománypolitika, a művelődéspolitikai, a regionális politika, a költségvetés-politika és a gazdaságpolitika (Polónyi–Timár 2005).

V.1.2. GYAKORLATI TÖREKVÉSEK

Középfokon néhány cigány kisebbségi pedagógiai program alapján oktató intézmény létezik, s bár deklaráltan nem minden alább leírt modell cigány nemzetiségi profilú – sőt akad közöttük az integrációt célul kitűző iskola is – bemutatásukat mintaértékük miatt tartom szükségesnek és relevánsnak. A modell értékű intézmények egyike sem nyújt egyidejűleg tanulási lehetőséget 250 főnél több diák számára.

Vázlatos ismertetésük során az oktatási/nevelési intézmények nevét (és profilját), működésének időszakát, földrajzi elhelyezkedését és fenntartóját közlöm, az olvasó így írásom fő tárgyát, a Gandhi Gimnáziumot ezen oktatási környezetben értelmezheti és értékelheti.

1. Don Bosco Általános Iskola, Szakiskola, Szakközépiskola és Kollégium, Kazincbarcika (1988-), Magyarországi Római Katolikus Egyház.
2. Kalyi Jag Roma Nemzetiségi Szakiskola, Szakközépiskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Budapest/Kalocsa, Miskolc (1994-), Kalyi Jag Roma Művészeti, Inter-európai Integrációs, Foglalkoztatási és Oktatásfejlesztési Közhasznú Egyesület (alapítója Varga Gusztáv, zenész).
3. Kedvesház Kollégium, Nyírtelek (1995-), Gyerekekért SOS '90 Alapítvány (alapítója Lázár Péter, tanár)
4. Dr. Hegedűs T. András Alapítványi Szakiskola, Középiskola, Esti Általános Iskola és Kollégium, Szolnok (1996-), Integrált Oktatásért Alapítvány

5. Collegium Martineum, Mánfa (1996-2008), magyarországi és német magánzemélyek, katolikus egyházi személyek
6. Józsefvárosi Tanoda, Budapest (1997-), Józsefvárosi Tanoda Alapítvány
7. Kis Tigris Gimnázium és Szakiskola, Alsószentmárton (2004-), Tan Kapuja Buddhista Egyház
8. Dr. Ámbédkar Gimnázium, Sajókaza (2007-), „Dzsaj Bhím” Buddhista Közösség

Az alapítványi fenntartású intézmények anyagi természetű kihívása hazánkban legfőképpen az, hogy az állami támogatáson túl sem önkormányzati, sem egyházi kiegészítő finanszírozással nem számolhatnak. A rendszerváltást követően több releváns kezdeményezés gyakorló pedagógusok érdeme, akik nem feltétlenül rendelkeznek ideális megvalósításához és fenntartásához szükséges pénzügyi eszközökkel, illetve menedzsment ismeretekkel. Tőkeerős civil szféra hiányában az e területen adakozni kívánók köre igen korlátolt.

Fenti modell értékű intézmények döntő része bentlakásos jellegű, így felmerül a kérdés, hogy sikerülhet-e szakítani a cigány fiatalok oktatása során a janicsárképzéssel (Takács 2009:48), melynek ismérvei, hogy elválasztják a gyermekeket a családtól és idegen akaratot kényszerítenek rájuk. Mária Terézia és II. József rendeleti politikái óta (Dupcsik 2009:50-53) ennek az oktatáspolitikai megoldásnak magyarországi hagyományai vannak, melyek a rendszerváltást követően megjelent cigány nemzetiségi oktatás gyakorlatába is begyűrűztek. Az oktatást terep közelbe helyező gyakorlatok (7; 8.) csupán néhány éve működnek, folyamatos gondokkal.

V.2. EGY SZIMBÓLUM ÉRTÉKŰ INTÉZMÉNY: A GANDHI GIMNÁZIUM

Disszertációm fókuszában a Gandhi Gimnázium létrejötte, működése, eredményei állnak. Vizsgálataimat az intézmény nappali és felnőttoktatási tagozatán 2006 és 2009 között végeztem.

V.2.1. A GANDHI GIMNÁZIUM TÖRTÉNETE HAZAI NAPILAPOK TÜKRÉBEN

A Gandhi Gimnázium története kutatásom megkezdésekor még feltáratlan terület volt, bár számos epizód megismerhető az intézménnyel kapcsolatban álló/egykor kapcsolatban állt pedagógusoktól, oktatási szakemberektől. Az általam feltárt „Gandhi-történet” alapja hazai napilapok cikkeit feldolgozó dokumentumelemzésem.

Azért e lapok cikkeit vizsgálom, mert ezek jutnak el a legszélesebb közönséghez, s így közvetlen széleskörű társadalmi véleményformáló erővel ezek az írások bírnak. Azon napilapok (Dunántúli Napló, Népszava, Népszabadság, Magyar Nemzet, Magyar Hírlap) cikkeit dolgozom fel, melyek a kezdetektől napjainkig reflektálnak az első cigány nemzetiségi gimnázium körül felbukkanó hírekre. A cikkek között különböző zsánerű írások találhatóak: interjúk, tudósítások, riportok. Vizsgálatom elkészítése során mintegy kétszáz sajtóközleményt olvastam, a következőkben analizásem csomópontjait, majd legfontosabb eredményeit összegzem:

- a Gandhi Alapítvány létrejötte (1992);

- helykeresés az intézmény számára (1992-1993);
- „sulistart” (1994);
- közalapítványi működés / finanszírozási kérdések (1995-);
- nekrológok – Bogdán János alapító tanár tragédiája (1999);
- sportcsarnokavató (1999);
- az első érettségi vizsgák (2000);
- a gimnázium „rendes” épületének átadása (2002);
- könyvtárbővítés – 10 éves jubileum (2003);
- portrék az iskola pedagógusairól (Bogdán, Derdák, Csovcics, Orsós, Lakatos, Kalányos);
- az intézmény, mint (többnyire szimbolikus) helyszín;
- környéken lakók panaszai;
- a 15. jubileumi tanévben lezajlott igazgatóválasztás körüli bonyodalmak (2009. májustól).

A Gandhi Gimnázium létrehozásának megfogalmazásától folyamatosan érzékelhető a többségi társadalom negatív viszonyulása az intézményhez. A kaposvári és pécsi polgárok több alkalommal adtak hangot az iskola létezésével és diákjaival kapcsolatos kifogásaiknak írásban is, az őket ért nem csupán részben valós, hanem vélelmezett sérelmeik ügyeiben egyaránt.

Infrastruktúrájának kiépítéséhez több mint egy évtizedre volt szüksége a gimnáziumnak, napjainkra azonban kedvező tárgyi feltételrendszer (iskolaépület, sportcsarnok, könyvtár, informatikai eszközellátottság) jellemzi az iskolát.

A változatos pedagógiai módszerek gyakorlata és az iskolába látogatók élményei alapján a gimnázium klímája 1994. január és 2009. június között pozitívnak mondható, az ott folyó munkát számos hazai és nemzetközi elismerés, rangos államférfiak látogatása fémjelzi. Ugyanakkor a mindenkori iskolavezetés által artikulált tervek közül több elképzelés megvalósulatlan maradt.

A tervezettnél fél évvel később indult az oktatási/tanulási folyamat a gimnáziumban. 350-400 nappali tagozatos tanuló oktatását vizionálták a képzés elindítói, azonban az évfolyamok kiépülését követően a diáklétszám 200-250 fő között ingadozik. Ugyanennyi hallgató vesz részt a felnőttoktatási tagozat munkájában is. Bár a közalapítvány számos cigány nemzetiségi tartalmú kiadvány publikálását segítette, nem jött létre sem regionális, sem országos szinten cigány nemzetiségi pedagógiai szolgáltató központ az iskolában – a Pécsi Tudományegyetemen ugyanakkor Forray R. Katalin vezetésével Romológia és Nevelésszociológia Tanszék működik. Szintén megvalósulatlan maradt – 2009. júniusig – a felvételi előkészítő évfolyam, mely az érettségi vizsgát követően a 13. évfolyamon kínált volna felkészülési lehetőséget nem csupán a gandhisok soraiban érettségizett, de felsőoktatásba felvételt nem nyert, hanem más intézményekben érettségi vizsgát tett, továbbtanulni szándékozó cigány származású diákok számára.

1995. szeptember óta a gimnázium közalapítványi fenntartással működik – egyedülálló intézményként a hazai közoktatásban. Ez a forma biztosítja az iskola számára a stabil anyagi háttérrel: működtetésének költsége önálló tételként szerepel a mindenkori kormányzati költségvetésben. A Gandhi Gimnáziumban az egy tanulóra jutó állami

finanszírozás mértéke mintegy 2,5-szerese az általános gimnáziumi kvótának. Úgy tűnik, a mindenkori kormányzat e befektetést nem tartja hosszú távon kifizetődőnek, ezért nem jött létre a mai napig az a cigány nemzetiségi oktatási hálózat, mely a közalapítványi váláskor deklarált célkitűzésként óvodák, általános iskolák és középiskolák létrehozását jelölte meg.

V.2.2. EREDMÉNYEK ÉS KIHÍVÁSOK A NAPPALI TAGOZATON

„Jelentős számú” roma értelmiségi réteg kibocsátására az intézményből a gimnázium működésének első 15 évében nem került sor. Nappali tagozaton 2000 és 2009 között tíz évfolyamon érettségiztek tanulók, összesen 281 fő. A hagyományosan elitképzésként nyilvántartott orvos, jogász, mérnök, közgazdász pályákra a végzett fiatalok jellemzően nem orientálódtak – illetve sikertelenül tették azt. Az érettségizett diákok főként pedagógiai és szociális szférában tanulnak tovább, felsőfokú szakképzésre, OKJ-s képzésekre nyernek felvételt. Az elsőként az Arany János Tehetséggyonozó Programban érettségizettek (2009) közül két fő a Harvard Egyetem egy előkészítő évfolyamán folytat tanulmányokat.

A vizsgált időszak első hat évében nappali tagozaton a diákok hat és fél, majd párhuzamosan hat és négy évfolyamos képzésben vehettek részt. A hat évfolyamos képzési forma 2004-től megszűnt, a négy évfolyamos képzés mellett az intézmény öt évfolyamos képzési alternatívát is kínál az Arany János Tehetséggyonozó Programba történt bekapcsolódás által.

Tantárgyi teljesítményük tekintetében az iskola tanulói Pécs város gimnáziumainak sorában 2008/2009. félévkor – az intézmény működésének 15. évében – az utolsók közt szerepelnek.³ A diákok fegyelmi problémáit mutatják a pedagógusok visszajelzései, illetve a mulasztott tanórák magas száma.

Paradox módon a fenntartó 2006-ban mért elvárásai közt a gimnázium nemzetiségi jellege nem jelenik meg. Az iskola nemzetiségi volta elsősorban a beás és lovári nyelvórák illetve a cigány népismeret tantárgy oktatásában/tanulásában artikulálódik. A cigány nyelvek tantárgyi átlaga jó rendű – ez a mutató a végzett és aktív diákok közléseinek ismeretében a nemzetiségi nyelvek iránti motiváltságot jelzi. A cigány népismeretből rendezett évenkénti tanulmányi verseny országos döntőjének gyakori színhelye a gimnázium. Szintén évenként kerül megrendezésre a Gandhi Napok, mely színes nemzetiségi programokat kínál a résztvevőknek. A FUND Művészeti Iskola jelenléte az intézményben tanórán kívüli tevékenységek keretében ad lehetőséget a cigány kultúra megalapozására zene- és táncművészeti oktatással – a Gandhi Gimnázium nemzetiségi profiljához illeszkedően. A tanári kar cigány származású pedagógusainak száma 1994-ben, az intézmény indulásakor két fő, a működés 15. évében 11 fő – közülük hatan volt gandhis diákok.

Az iskola partnereihez fűződő viszonya nem akadálymentes. A szülőkkel történő kapcsolattartás fő színtere az otthonok személyes intézményi (pedagógus, szociális munkás) megkeresése, illetve a szülők

---

³ Bár e mutató értelmezésekor figyelembe kell vennünk a hozzáadott pedagógiai értéket, ennek potenciális mérése meghaladja értekezésem kereteit.

invitálása az iskolai rendezvényekre. E plenumokon a szülők megjelenése korlátozott, csakúgy, mint az iskola felé küldött írásos visszajelzések, valószínűsíthetőek szocio-ökonómiai és szocio-lingvisztikai okok miatt.

V.2.3. FELNŐTTOKTATÁSI TAGOZAT

A felnőttoktatási tagozaton 2004 és 2009 között érettségizett 163 fővel kapcsolatban nem megállapítható, hogy köreikből a roma értelmiségi réteg meghatározó számú személyisége került-e ki, mivel az érintettek etnikai hovatartozását a tagozaton nem rögzítik. Felméréseim a gimnázium e tagozatán azt mutatják, hogy az intézmény ezen szervezeti egysége – bár szintén nemzetiségi oktatást vállal fel – rokonítható a szolnoki Hegedűs T. András Alapítványi Középiskola által kínált alternatívával, mely az „interkulturális paradigmához közelítő modell intézmény...”, gyakorlata a roma és a környezeti kultúra együttműködését tűzi ki célul, és valósítja meg a hátrányos helyzetű cigány és nem cigány, ám hátrányos helyzetű diákok célcsoportjaiban” (Forray 2009: 440).

Vizsgálataim azt mutatják, hogy a hasonló szociális háttérből érkező tanulók között az etnikai/nemzetiségi hovatartozás enyhébb előítéletességgel jár együtt. A Gandhi Gimnázium Felnőttoktatási Tagozata lehetőséget nyújt az ott tanuló eltérő nemzetiségű csoportoknak egymás kölcsönös megismerésére, elfogadására az intézményen belül és azon kívül zajló interperszonális viszonyok lehetőségének megteremtése által, azaz a társadalmi integráció színtereként funkcionál.

Pedagógiai innovációval kapcsolatos felmérésem eredményeként az iskola felnőttoktatási tagozatán számos releváns marker gyakorlatát mutattam ki. E módszerek a Gandhi Gimnáziumtól függetlenül is létező innovatív tanítási technikák komplexitásaként írhatóak le, nem jeleníthetők meg speciális „gandhi-pedagógia”-ként.

VI. LEHETSÉGES TOVÁBBI KUTATÓI FELADATOK

Disszertációm alapvetés: forrásmunka azok számára, akik a jövőben hasonló oktatási intézmények létrehozását tervezik – kísérlet egy lehatárolható történelmi kor adott oktatáspolitikája és pionír intézményei – különösen a Gandhi Gimnázium – tanulságainak összegzésére. Ugyanakkor szándékom szerint munkám segíti azokat a neveléstörténészeket, nevelésszociológusokat is, akik néhány évtized múltán a rendszerváltás eredményeként létrejött szimbolikus intézmények kutatása felé orientálódnak.

Intézményvezetéssel, intézményirányítással kapcsolatos javaslatokat dolgozatom következtetései alapján nem kívánok tenni, mivel véleményem szerint e kérdések megfogalmazása a mindenkori intézményvezetés feladata. Az általam kimutatott eredmények azonban forrásként állnak rendelkezésre az oktatáspolitikai döntéshozói és az intézményirányítás számára.

Szervezett, szisztematizált utókövetést a gimnázium alkalmazottai volt tanulóik körében nem végeznek, ezért fenntartói/minisztériumi és kutatói feladatként egyaránt megfogalmazható a gimnáziumban végzett

diákok életpályájának utókövetése. E vizsgálatok folytatásakor érdemes a mindenkori célcsoportok pszicho-szociális én-fejlődési szakaszait figyelembe venni, s az elért társadalmi státuszt, önértékelt jólétet a vizsgáltak feltehetőleg krízismentes életszakaszaiban megfigyelni. Amennyiben a tagozaton érettségiző felnőttek hozzájárulnak nemzetiségi hovatartozásuk rögzítéséhez kutatási célból – önmaguk kategorizálva azt –, utókövetéses vizsgálatok folytatása a felnőttként végző cigány nemzetiségű gandhis diákok körében is végezhetővé válik.

Az általam tárgyalt téma a Roma Integráció Évtizedében véleményem szerint nemzetközi érdeklődésre is számot tarthat, ezért értekezésem néhány fejezete már angol nyelven is elérhető (Dezső 2007; Dezső 2009). Céлом, hogy disszertációm mindezidáig csak magyarul elkészült részeit angol nyelvre fordítsam, s azok önálló tanulmányok illetve egységes mű formájában is publikálásra kerüljenek.

A TÉZISEKHEZ FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

Hivatkozások

Crow, David (1995): *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. New York. St. Martin's Griffin, 69-106. p.

Dezső Renáta Anna (2007): „A Starting Point”: The Contribution of a Secondary Grammar School of the Romany Ethnic Minority to Lifelong Learning. In: Tarrósy István – Milford, Susan (szerk.): *European Higher Education in a Changing World. A View from the Danube Region*. Pécs, Publikon 225-238. p.

Dezső Renáta Anna (2009): Minority Nationality Education – a True Marker of Democracy. In: Tarrósy István – Milford, Susan (szerk.): *Regime Change and Transitions across the Danubian Region: 1989-2009*. Pécs, Publikon 103-126. p.

Dupcsik Csaba (2009): *A magyarországi cigányság története*. Budapest, Osiris.

Eriksen, Thomas Hylland (2008): *Etnicitás és nacionalizmus. Antropológiai perspektívák*. Budapest-Pécs, Gondolat – PTE Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék.

Ferge Zsuzsa (2005): Ellenálló egyenlőtlenségek. *Esély*. 4. sz. 3-41. p.

Fórray R. Katalin (2009): Hátrányos helyzet – a cigányság az iskolában. *Educatio* 4. sz. 436-446. p.

Kemény István – Jankó Béla (2003): A 2003. évi cigány felmérésről. Népesedési, nyelvhasználati és nemzetiségi adatok. *Beszélő*, 10. sz. 64-76. p.

Kertesi Gábor (2005): A társadalom peremén 1
<http://www.es.hu/index.php?view=doc:10505> (2006.05.04.)

Kozma Tamás (2009): Ké a rendszerváltás? *Educatio*, 4. sz. 423-425.p

Ladányi János – Szelényi Iván (2001): Ki a cigány?
<http://www.mtapti.hu/mszt/20014/ladanyi.htm> (2006. 11. 22.)

Landauer Attila (2004): Utak és problémák a magyarországi cigánykutatásban. Problémavázlat. In: Nagy Attila – Péterfi Rita (szerk.): *A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár*. Budapest, OSZK – Gondolat Kiadó, 13-46. p.

Lannert Judit – Mártonfi György (2003): Az oktatási rendszer és a tanulói továbbhaladás. In: Halász Gábor – Lannert Judit (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2003*. Budapest, OKI 107-175. p.

Orsós Anna (2006): *Nyelvi helyzet, nyelvoktatás, nyelvtanárképzés. Vizsgálatok és gondolatok a beás nyelv megőrzésének lehetőségeiről. Ph.D. értekezés*. Pécs, PTE BTK „Oktatás és társadalom” Doktori Iskola.

Pulay Gyula – Benkő János (2008): *A magyarországi cigányság helyzetének javítására és felemelkedésére a rendszerváltás óta fordított támogatások mértéke és hatékonysága*.
[http://www.asz.hu/ASZ/tanulmányok.nsf/0/79ED5720B293EBC9C12574F30031B5C7/\\$File/t206.pdf](http://www.asz.hu/ASZ/tanulmányok.nsf/0/79ED5720B293EBC9C12574F30031B5C7/$File/t206.pdf) (2009. 10. 02.)

Ries, Johannes (2008): Writing (Different) Roma/Gypsies. Romani/Gypsy Studies an the Scientific Construction of Roma/Gypsies. In: Jacobs, Fabian – Ries, Johannes (szerk.): *Roma-/Zigeunkulturen in neuen Perspektiven/Romani/Gypsy Cultures in New Perspectives*, Lippse, Leipziger Universitätsverlag 267-291. p.

Sántha Kálmán (2009): *Bevezetés a kvalitatív pedagógiai kutatás módszertanába*. Budapest, Eötvös József Kiadó.

Szuhay Péter (1999): *A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája*. Budapest, Panoráma.

Takács Géza (2009): *Kiútkeresők. Cigányok iskolai reményei*. Budapest, Osiris

Törvényi rendelkezés

1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól

Adatbázisok, intézményi dokumentáció

A Gandhi Gimnázium Könyvtárának napilapgyűjtése (1992-2009)

Jelentőlap az érettségi bizonyítványokról, tanúsítványokról és törzslapokról – Gandhi Gimnázium, 2007-2009

Érettségi bizonyítványok intézményi kivonatai – Gandhi Gimnázium, 2000-2006

Ormándlaky Dalma (szerk.) (2009): A Gandhi Gimnázium 2008/2009. félévi tantárgyi statisztikája.

Dr. Orsós Anna napilapgyűjtése (1992-2009)

Partneri elégedettség-mérés - összefoglaló

<http://gandhi.dravanet.hu/regi/dokumentumok/PDF/2006.Partneri.elegedetts%eg.pdf> (2008.01.12.)

Pécs város középfokú oktatási intézményeinek statisztikája 2008/2009. félév

Online adatbázisok

Dunántúli Napló online

<http://www.dunantulinaplo.hu/index.php> (2009.08.28.)

Gandhi Fórum – Mozgalom a Gandhi Gimnáziumért.
<http://gandhi-forum.blogspot.com> (2009. 06. 30.)

Kisebbségek Baranyában: Tájékoztató a kisebbségekről általában, valamint a Baranya megyei kisebbségekkel foglalkozó sajtóközleményekről, cikkekről, könyvekről.
http://www.baralib.hu/baralib/kisebbsegi_tajekoztato.php (2009. 04. 20.)

Magyar Nemzet online
<http://www.mno.hu/> (2009.08.28.)

Magyar Hírlap online
<http://www.magyarhirlap.hu/> (2009.08.28.)

Népszabadság online
<http://www.nol.hu/index.html> (2009.08.28.)

Népszava online
<http://www.nepszava.hu/> (2009.08.28.)

Intézményi honlapok – Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium

www.gandhi-gimn.sulinet.hu (2005. 02. 24.)

<http://gandhi.dravanet.hu/regi/> (2009. 04. 22.)

www.gimn-gandhi.hu (2007.03.14.)

<http://gandhi.freeweb.hu/suli.htm> (2004. 04.16.)

Egyéb Intézményi honlapok

Collegium Martineum
<http://www.collegium-martineum.hu/index.php?id=1> (2007.05.16.)

Don Bosco Általános Iskola, Szakiskola, Szakközépiskola és Kollégium
<http://www.don-bosco.sulinet.hu/> (2009. 09.18.)

Dr. Ambédkár Gimnázium
<http://www.ambedkar.hu/> (2009. 09.13.)

Dr. Hegedűs T. András Alapítványi Szakiskola, Középiskola, Esti Általános Iskola és Kollégium
www.htszakiskola.hu/ (2009. 09. 21.)

Kalyi Jag Roma Nemzetiségi Szakiskola, Szakközépiskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény
<http://www.kalyijag.extra.hu/news.php> (2009. 07.21.)

Kedvesház Kollégium
<http://kedveshaz.hu> (2009. 09. 18.)

Kis Tigris Gimnázium és Szakiskola
www.kisigris.hu (2007. 05.11.)

PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék
<http://nti.btk.pte.hu/rom/?main=alt> (2007. 04. 13.)

PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK
Dezső Renáta Anna

Tanulmányok lektorált folyóiratban

Teaching English, Teaching Boyash, Teaching Romani: Challenges in Common. *Practice and Theory in Systems of Education* 2009/3-4 pp. 85-100. www.eduscience.hu

Még egyszer az esélyegyenlőségről. *Szakoktatás* 2008/9. pp. 29-35.

Kísérletek a dél-dunántúli roma/cigány népesség középfokú oktatásának előremozdítására. *Képzés és Gyakorlat* 2008/2-3 pp. 135-143.

Tanulmányok szerkesztett kötetben

“15 év a sajtó tükrében - A Gandhi Gimnázium media reprezentációja hazai napilapok relevanciájában” In: Alberti Gábor (szerk.): *Képzés és Gyakorlat* 3. konferenciakötet Kaposvár, 2009 pp. 247-259.

„Alternatív módszerek és technikák az idegen nyelv tanításában” In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományban*. MTA Pedagógiai Bizottsága, Budapest, Akadémiai Kiadó 2009 pp. 169-180.

„Minority Nationality Education: a True Marker of Democracy” In: Tarrósy - Milford (eds): “Regime Change and Transition across the Danubian Region: 1989 – 2009” Pécs: Publikon, 2009 pp. 103-126.

„Minek nektek gimnázium...”? In: Kereszty Orsolya (szerk.): *Képzés és Gyakorlat Konferenciák* 1. Interdiszciplinaritás a pedagógiában. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Kara, Kaposvár, 2008 pp. 43-58.

“Így is lehet továbblépni”: Az inklúzióban rejlő lehetőségek egy második esély típusú középiskolai képzésben. In: Andl Hega - Boros Julianna (szerk.): *Neveléstudományi Doktoranduszok évkönyve* 2008. Pécs: PTE BTK NTI, 2008 pp. 151-174.

„Theatre and Language Learning” In: Kovács Dóra- Rádai Levente (szerk.) *A Dunaújvárosi Főiskola Közleményei* XXX/2. Dunaújváros, Főiskolai Kiadó 2008 pp. 7-16.

„Hogyan látjuk egymást?” In: Kereszty Orsolya (szerk.): *Képzés és Gyakorlat Konferenciák* 2. Új utak, szemléletmódok, módszerek a pedagógiában. Kaposvári Egyetem PFK Kaposvár, 2008 pp. 39-52.

„Romológusok új nemzedéke a bővülő európai uniós térben” In: Cserti-Csapó Tibor (szerk.): *Tízéves a Romológia - Konferenciakötet*. Pécs: PTE BTK NTI, 2008 pp. 80-96.

“A Starting Point” The Contribution of a Roma Ethnic Minority Nationality Secondary Grammar School to Life Long Learning” In: Tarrósy - Milford (eds): “European Higher Education in a Changing World - A View from the Danube Region” Pécs: Publikon, 2007 pp. 225-238.

**Rövidebb írások
(recenzió, konferencia-beszámoló)**

Fókuszban Európa sérülékeny kisebbségei. *Educatio* 2008/4 pp. 627-629.

Tét az esély. Korlátok és lehetőségek a közoktatásban. *Képzés és Gyakorlat* 2008/1 pp. 77-80.

VANDA – Vállalkozó Nők, Dolgozó Anyák. *Képzés és Gyakorlat* 2008/2-3 pp. 159-160.